

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-2\(112\)-17-23](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2024-2(112)-17-23)

УДК 821.161. 2'06-1

Руслана Олександрівна Лоцман,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокального виконавства
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
заслужена артистка України, Київ, Україна, rusyalotsman@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-8500-1402>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ПІСЕННИЙ КОШИК» У НАВЧАН- НІ МИСТЕЦТВА ЗДОБУВАЧІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Представлено технологію «Пісенний кошик», що може використовуватися в навчанні мистецтва учнів закладів загальної середньої освіти, позашкільної освіти, початкової мистецької освіти. Визначено педагогічні умови реалізації даної технології. Описано етапи технології та методи і прийоми роботи з учнями, що сприяють розвитку в учнів вокальних навичок, асоціативного мислення та музичних здібностей. Зроблено висновок про позитивний вплив технології на підвищення рівня обізнаності учнів з національною пісенною культурою.

Ключові слова: україноспів, технологія «Пісенний кошик», учні, заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти, заклади початкової мистецької освіти, пісенний щоденник, національна пісенна культура.

Впровадження у практику сучасної мистецької освіти інноваційних методик і технологій є потребою часу. В умовах стрімкої інформатизації поєднання традиційного та інноваційного в освітніх технологіях навчання дозволяє реалізувати запити суспільства до важливих аспектів освітнього процесу, зокрема:

- актуалізація національно-патріотичного виховання, в якому українська пісня є потужним інструментом, що впливає на формування світогляду, ментальності, національної самосвідомості та самоідентифікації, патріотизму, духовної культури особистості;

- організація дистанційного навчання, що в сьогоденні суспільно-політичних обставинах впливає на

можливості учнів опановувати мистецтво україноспіву та посилює при цьому роль їхньої самостійної роботи.

Методика вивчення пісень на заняттях мистецтва у різних ланках мистецької освіти, зокрема закладах загальної середньої, позашкільної освіти та початкової мистецької освіти, потребує модернізації та вдосконалення шляхом пошуку нових цікавих для учнів форм роботи з піснею, відповідних засобів та інноваційних методів і прийомів, що є дієвими і в умовах дистанційного та змішаного навчання. Саме такою є розроблена нами технологія «Пісенний кошик», що поєднує традиційне та інноваційне, народне й сучасне, прикладну наочність та мультимедійність.

Досвід художньо-естетичного виховання учнів у творчих колективах – молодіжних, дитячих, фольклорних гуртах та вокальних ансамблях – свідчить про потребу осмислення існуючих методик та кристалізації нових підходів до методичної підготовки вчителів мистецтва, щоб вони могли забезпечити національно орієнтоване навчання в закладах освіти України. Повертаючись до основ української педагогіки, фундаментом якої є дослідження М. Лисенка, К. Стеценка, В. Верховинця, Я. Степового, І. Огієнка, В. Сухомлинського, С. Русової та інших вчених, зауважимо, що саме українська пісня була в центрі духовного зростання українців і важливим елементом їхньої освіти. Важливо продовжувати цю традицію, тому сподіваємося побачити «Україноспів» як обов'язковий предмет у навчальних планах закладів освіти різних ланок.

Наше дослідження проблеми навчання мистецтва учнів і потенціалу українського співу в цьому процесі здійснювалось упродовж попередніх десяти років на основі науково-дослідницької та методично-практичної роботи і передбачало наступне:

- опрацювання науково-методичної літератури з теорії і методики підготовки вчителів мистецтва (Г. Падалка [13], А. Козир, Є. Проворова [11], К. Завалко [2], І. Малашевська, В. Ковальчук та ін.), музичного навчання і виховання учнів (О. Рудницька, О. Ростовський, Л. Хлебникова, Л. Масол [9], О. Гайдамака, Л. Аристова та ін.);

- ознайомлення з навчальними програмами «Мистецтво» та «Музичне мистецтво» та підручниками різних авторських колективів [12];

- власного досвіду експериментальної роботи з формування культури україноспіву в учнів початкової школи (2022–2023 н.р., НВК «Монтессорі», м. Київ) та фахової підготовки майбутніх учителів мистецтва (УДУ імені Михайла Драгоманова, з 2011 р. і донині);

- вивчення досвіду фольклорних колективів різних регіонів України (в межах упровадження україно-канадського проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», 2022–2024 рр. – за підтримки Канадсько-Української Фундації);

- вивчення досвіду навчання музичного мистецтва в міжнародних українських школах Європи (в межах семінарів та майстер-класів щорічного міжнародного конкурсу з україноспіву на базі Української школи «Мрія» м. Барселона, Іспанія, з 2019 р. і донині).

Визначаючи концептуальні основи музичної освіти в Україні Г. Падалка акцентує на тому, що система музичного навчання «має охоплювати собою всіх без винятку дітей» та опиратися на «кращі здобутки національного українського мистецтва» [13, с. 21–26]. Переконавши вченої про надання пріоритетності національному в мистецькому навчанні підтверджуються ефективністю існуючих вітчизняних методик. Зокрема, досвід М. Пилипчак, керівниці дитячого фольклорного колективу «Цвітень» (м. Київ), представлений аудіодисками пісенного фольклору та друкованими репертуарними збірками «Граїлки», «Веснянки», «Колядки та щедрівки» [10] та ін., що можуть бути використані іншими творчими колективами та вчителями в системі різних ланок мистецької освіти. Авторська методика С. Садовенко (народний театр пісні «Ладоньки» Святошинського центру позашкільної роботи м. Києва) включає поетапне вивчення учнями різножанрового фольклору (казки, пісні, прислів'я, загадки, обрядодії, ігри тощо) та сучасної авторської музики.

Єдність творчого начала та наукового підходу керівника колективу дає змогу акумулювати практичний досвід під час розробки підручників інтегрованого курсу «Мистецтво», зокрема, додатку до підручника для 2 класу (автори І. Стеценко, С. Садовенко). Автори пропонують електронний інтерактивний додаток з мультимедійними матеріалами: «Пісенник» з нотами та фонограмами «мінус» для вивчення 14 українських пісень, різноманітні наочності та відео для перегляду вдома [12]. Пріоритетом підручника є національне музичне виховання засобами різножанрової вокальної музики, – як традиційної, так і сучасної.

Освітній процес нинішнього десятиліття в Україні відбувається в умовах воєнного стану та вимагає нових підходів до організації і урочної, і

позаурочної, і позашкільної роботи. Відповідні пошуки у цьому напрямі здійснювалися і нами: було організовано цикл концертно-просвітницьких, музично-виховних та методично-практичних заходів, що показали значний позитивний вплив україноспіву на моральний та емоційний стан дітей різного віку та утвердили нас у думці щодо необхідності вивчення україноспіву в закладах загальної середньої і позашкільної освіти, закладах початкової мистецької освіти. У роботі з дітьми нами застосовувались спеціальні засоби та технології навчання культури україноспіву, що вибірали досвід попередніх поколінь та мають інноваційно-пошуковий зміст.

Раніше нами були опубліковані результати апробації створених автором технологій, курсів, методів та творчих проєктів, як от: онлайн-курс саморозвитку співака за методами «Пісенний щоденник», «Пісенні ігри», «Пісенна казка», «Світлиця україноспіву», «Співочі курси для українських родин», мобільний додаток «Україноспів-онлайн» та ін. [6-8; 14].

Метою цієї статті є обґрунтування і опис технології «Пісенний кошик», що зумовлено потребою поглибленого вивчення учнями української пісенної культури в умовах освітніх закладів з метою виховання українців-патріотів.

Поняття «технологія» (від грец. «technē» – майстерність, «logos» – вчення) трактується як «системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння понять з урахуванням людських і технічних ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти» [1, с. 354]. У мистецькій педагогіці технологія визначається як: «конкретний спосіб здійснення навчання на основі певного засобу» [2, с. 383]; педагогічна процедура, що «забезпечує внутрішнє інструментування процесів, що відбуваються з певним предметом педагогічного впливу і дає можливість комплексного прогностичного унормування поведінки, певної ситуації... з використанням певної послідовності методів» [11, с. 75]. І. Зязюн трактує «педагогічну технологію» як сферу знання, яка включає методи, засоби навчання і

теорію їх використання для досягнення цілей освіти [4, с. 8].

У сучасній мистецькій освіті актуалізується застосування різних технологій – інтерактивних, інноваційних, інтегративних розвивального навчання, колективного та групового способу навчання, розвитку критичного мислення, проблемного навчання, ігрового моделювання тощо. Кожна з них має певну специфіку і спрямована на оптимізацію навчального процесу за рахунок вдало продуманої та організованої педагогічної діяльності.

Розроблена нами **технологія «Пісенний кошик»** покликана дати учню усвідомлення себе як носія україноспіву та переконати у важливості й корисності щоденного співу, що дає продовження народним традиціям. Саме необхідність повернення сучасниками до власних витоків, збереження ними пісенної культури пращурів і стало поштовхом до створення технології «Пісенний кошик», її *основні завдання*:

- формування мотивації до вивчення нових та пригадування забутих українських пісень;

- ведення «Пісенного щоденника» (індивідуального та щоденника класу), в якому відображається кількість співаних українських пісень під час занять та впродовж років навчання;

- розвиток асоціативного мислення на слово-спів, що дозволить відродити побутову традицію україноспіву;

- опанування культурою україноспіву, навичками колективного й індивідуального виконання українських пісень;

- спрямування учнів до подальшого опанування (в ідеалі – 500 українських пісень) як основи духовного, національно-патріотичного, музичного виховання.

Технологія є педагогічним інструментом у арсеналі вчителя мистецтва й може успішно використовуватися разом з іншими методами.

Історія створення технології «Пісенний кошик» починається з експериментальної домашньої методики навчання україноспіву, що була реалізована в умовах запровадженого навесні 2020 р. карантину. Бажання продовжувати музично розвивати ді-

"Пісенний Кошик" заховав понад 500 пісень.
Знайди слово – пригадай пісню – запиши її в #ПісеннийЩоденник –
відроджує #Українськiв

Іл. 1. Пісенний кошик

тей поза межами закладу дошкільної освіти спонукало придумувати нові ідеї і реалізовувати їх. Однією з них стало щоденне вивчення з дітьми по одній українській пісні, що відтворилося у відеоблозі «Пісенний щоденник» [14]. Співочий досвід родини впродовж року фіксувався також відеокамерою; на цій основі з'явився документальний фільм-мюзикл «Пісенна світлиця», у якому можна побачити родинний малюнок на стіні сільської хати – «Пісенний кошик» [8, с. 6] (Іл. 1). Успішність реалізації цієї ідеї у власній родині підштовхнула нас до розробки технології для широкої учнівської аудиторії.

Основна ідея технології – стимулювати учнів до пізнання пісенної культури свого народу. Цьому допомагає спеціально роздрукований плакат з намальованим кошиком слів, що вміщує понад 500 пісень. У процесі навчання мистецтва учні поступово вивчають нові пісні, розширюючи свій репертуар, асоціативне мислення, розвиваючи обізнаність з музичної культури та навички українського співу, вміння емоційно відтворювати музичні твори. Особливістю технології «Пісенний кошик»

є поєднання національної музичної спадщини: фольклорної, класичної та естрадної. Адже, окрім народних пісень, у «кошику» є духовні, авторські пісні, романси, естрадні хіти минулого та сучасності.

Для забезпечення реалізації технології в освітньому середовищі необхідною створити наступні *педагогічні умови*:

- формування установки на щоденний спів, що важливо для здоров'я фізичного й ментального та гармонії в родині;
- створення доброзичливої атмосфери в класі та оформлення його в національному колориті, наприклад, як української світлиці;
- використання наочності (плакат «Пісенний кошик», збірки українських пісень, аудіоальбоми видатних представників українського співу та інші засоби навчання);
- стимулювання до самостійного вивчення пісень за наданими вчителем записами чи відеоуроками з метою подальшої участі учнів у відеоблозі «Пісенний щоденник»;
- залучення батьків до спільного виконання та слухання українських пісень вдома, що стане відродженням традицій побутового українського співу.

Рекомендації для вчителя мистецтва – з власного мистецько-педагогічного досвіду. Через спів відбувається повернення людини до свого коріння, до тієї діяльності, яка здавна була для українців чи то медитацією душі, чи комунікацією з природою, чи емоційним розвантаженням після важкої праці, чи професією дарувати світу свій голос та радість. Важливо пояснювати учням, для чого їм потрібно співати та знати багато українських пісень. Як приклад, наведемо таку інформацію: в Японії кожен випускник наприкінці навчання в школі має знати напам'ять 200 народних японських пісень і тільки тоді отримує атестат про освіту. Далі можна запитати наступне: «Як гадаєте, скільки пісень знає звичайний українець і скільки він може заспівати напам'ять?». Відповідь на це питання ми шукали, мандруючи з «Пісенним кошиком» по Україні та світу, перевіряючи на практиці його ефективність, проводячи відкриті уроки в українських школах,

позашкільних закладах, мистецьких школах, під час фестивалів та конкурсів вокального мистецтва, на концертних зустрічах з різновіковою аудиторією. Ми проводили опитування та бесіди, обігрували «Пісенний кошик» з українськими родинами і зрозуміли, що основне його завдання – дати людині замислитися над важливістю збереження традицій українського співу в сучасному урбаністичному світі.

Етапи технології «Пісенний кошик» наступні: ознайомчий (формування мотивації вивчення українських пісень, ознайомлення з технологією), основний (робота над вивченням українських пісень) та заключний (перспективні кроки в напрямі подальшого відродження традицій українського співу). Розкриємо їхній зміст на прикладі роботи з учнями закладів загальної середньої освіти (на уроці мистецтва, у гуртках в позаурочній роботі), учнями позашкільних закладів освіти (гуртки), закладів початкової мистецької освіти (заняття, гуртки).

Перший етап – ознайомчий. Вчитель демонструє учням роздрукований плакат або його електронну версію на екрані проектора і стимулює до обговорення зображення на плакаті: «Що це може бути? На що схоже?». Після прослуханих варіантів відповідей узагальнює коментарі учнів, представляє «Пісенний кошик» – розповідає історію про те, як одна людина (авторка цієї статті) хотіла перерахувати пісні, які вона знає. І от зупинилась на цифрі 500 пісень. «Як ви гадаєте, це багато чи мало – знати 500 пісень?» – питає вчитель. Учні розмірковують і діляться думками щодо цього.

Далі вчитель може спрямувати бесіду в таке русло: «Як ви гадаєте, скільки є пісень в українському народі?» У відповідь можуть звучати різні цифри – від тисяч до мільйонів. Насправді, точна інформація щодо такої кількості відсутня. Фонотека ЮНЕСКО нараховує понад 15 тисяч українських народних пісень, хоча за підрахунками етнографів ця кількість зростає до 200 тисяч унікальних зразків українського народу. Ймовірно, в недалекому майбутньому хтось із наших учнів зможе перерахувати точну кількість українських пісень.

Але краще переспівати хоча б півтисячі українських пісень, і це є метою реалізації технології «Пісенний кошик».

На цьому етапі цікавим для аудиторії може бути опитування-експеримент: «Скільки пісень ви могли б заспівати від початку до кінця, з усіма куплетами?». Очікувана відповідь: в межах 10–20 пісень. Окремі учні, які навчаються в позашкільних гуртках чи студіях, можуть назвати більше 50. Якщо ми умовно поділимо 500 пісень на роки навчання в школі, то вийде, що у рік можна вивчати близько 50 пісень, тобто 5 пісень за місяць або 1–2 пісні в тиждень. А чи знаєте ви, що за рік можна вивчити 365 пісень, якщо кожного дня пригадувати-вивчати по одній українській пісні? Вчитель показує к'юар-код на плакаті «Пісенний кошук», за посиланням на який можна перевірити правдивість інформації. Посилання дає змогу нам побачити відеоролики «Пісенного щоденника», який впродовж 2020 року записувала та викладала в інтернет-просторі автор статті. Тим, хто захоче самостійно вивчати пісні за відео «Пісенного щоденника», вчитель може підготувати роздруковані квадратичні з к'юар-кодами, щоб вдома з батьками учні могли їх слухати та вивчати.

Основний етап упровадження технології – вивчення та переспівування пісень з допомогою «Пісенного кошика». Вчитель просить звернути увагу на букви та знайти слова по вертикалі чи горизонталі на ньому. На знайдене слово потрібно пригадати пісню, в тексті якої воно є. Нижче наведемо список слів, починаючи читати з верхнього лівого кутка «Пісенного кошика» по горизонталі. Придивившись уважно, знайдено понад 70 слів, в тому числі вигуків: ой, ріка, земле, небо, льон, на, де, гарна, нас, вона, хліб, бас, гей, є, в, ліс, шумить, шум, мить, тьох, хата, Настя, чорні, вечір, тече, вода, Дніпро, малим, піч, ген, ви, чарівно, гора, раз, чорнобривці, коралі, він, степ, люлі, одур, ясная, яр, яра, лем, мі (діал. «мені»), вина, село, дід, діти, які, які, танці, базар, рідна, мати, батько, коса, долоно, ні, чумак, місяць, коза, козак, кохання, кець, лис, туман, поле, вітер, дно.

Прочитавши слово, необхідно пригадати одну чи кілька пісень, де воно зустрічається, проспівуючи: «ой роде

наш красний», «в ріку перероста дзвін-
ний ручай», «земле, моя всеплодюща ма-
ти», «небо ясні зірки вкрили», «ой
на горі льон, льон, по долині мак, мак»,
«на гряній неділі русалки сиділи», «на
городі верба рясна», «де ти, незнаний
коханий?», «ой гарна я, гарна, як тая
горлиця», «і в вас, і в нас хай буде га-
разд», «вона ростом невеличка, ще й
літами молода», «вона б передала го-
робничому хліба», «бас гуде, скрипка
грає», «гей, там на горі Січ іде», «є на
світі воля», «в своїм селі, в своїм краю»,
«ой є в лісі калина», «не бий, Ноте, не
лай, Ноте», «і шумить, і гуде», «ой, шум
ходить по діброві», «соловейко тьох-да-
тьох», «хата моя, біла хата», «ой чия ж
то крайня хата – чи не мого свата?», «де
ти, Насте, бувала, як діброва палала?»,
«чорні очка, як терен», «тече вода в
синє море», «реве та стогне Дніпр ши-
рокий», «як я малим збирався навесні»,
«під наша регоче, короваю хоче», «ой,
очі, ви чарівно глибокі, ви мої одинокі»,
«звідти гора, звідси гора», «стоїть гора
високая», «і лиш любов цвіте один-єди-
ний раз», «чорнобривці насіяла мати»,
«додому я просилася, а він мене все
не пускав», «серед степу широкого, на
Україні милій», «люлі-люлі, люлешику,
зварю тобі кулешику», «одур голову
бере, що далеко він живе», «ой ти, мі-
сяцю, я зіронька ясна», «ой яр, я за яр,
я за яром стояла», «уж мі так не буде, як
мі було перше», «є у мене бочка меду»,
«гей, видно село широке село під го-
рою», «іде, іде дід, дід», «а наш дідо та
й хоче жениться», «на ряснії квіточки,
на маленькі діточки», «як поїхав той
Іванко», «танцювала риба з раком»,
«почалися в лісі танці», «танцювала ка-
рапет, порвала ботінки», «а я молода, на
базар ходила», «на базарі була, бачила
Тараса», «ой там, на товчку, на базарі»,
«рідна мати моя», «мати наша, сивая
горлице», «батько і мати – два сонця
гарячі», «в мене батько, як цвіт, зав'язав
мені світ», «коса моя розплетена», «ой
стань, братіку, на стілець, подай сестри-
ці гребінець, розчесати русу косу під ві-
нець», «гей долино широкая», «гей, до-
линою, гей», «ой заслаб чумак, заслаб та
й лежить», «ходить-походить місяць по
небу», «місяця на небі», «я Коза-Дере-
за», «го-го-го-го-коза, го-го-сірая», «стоїть
козак на чорній кручі», «кедь ми прий-

шла карта», «я Лисичка, я сестричка», «та туман яром котиться», «туман яром», «ой у полі вітер віє», «вітер дуба хитає», «пошукаю в чорних хвилях» тощо.

Окрему категорію пісенних слів виділимо для того, аби уявити масштаб українспіву і ту велику кількість наших фольклорних та авторських творів, які можна наспівати, прочитавши наступне: *Ой, Купала, вечір, піч, люлі, лем, козак* тощо. Наприклад, слово «піч» часто зустрічається у весільних піснях, в щедрівках та жартівливих. «Лем» – характерна діалектна риса лемківських пісень, які й сьогодні викликають зацікавлення у збирачів та виконавців фольклору.

Слово «козак» у «Пісенному кошику», поверне нас в епоху козацтва та визвольних воєн і знов нагадає про важливість співати козацькі, повстанські, історичні та патріотичні пісні в час теперішньої боротьби нашого народу за волю та перемогу над московитами. «Їхав козак за Дунай», «Їхав козак містом», «За світ встали козаченьки», «Дума про Нечая», «Їхав козак на війноньку», «Куди їдеш, орле?», «Ой Морозе-Морозенку» – ці пісні згадуються першими серед багатьох козацьких пісень, складених народом за сотні років історії лицарського служіння. Наше завдання – повертати ці пісні із забуття. Адже щороку зменшується кількість носіїв місцевої культури українському, старожилів, які перейняли її від своїх прашурів. Тож важливо, щоб сучасна українська молодь продовжила народну пісенну традицію. Наголосимо: Міжурядовий комітет із охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО у 2016 р. вніс «Козацькі пісні Дніпропетровщини» до переліку об'єктів світової культурної спадщини, яка потребує термінової охорони (<https://www.unesco.org/en/culture>; <https://www.kmu.gov.ua/news/249825275>).

Вигук «ой» – тут можна нагадати більше півтисячі українських пісень: «Ой там на горі, ой там на крутій», «Ой роде наш красний», «Ой розвивайся та сухий дубе», «Ой, Морозе, Морозенку», «Ой на морі, на морі», «Ой чий то кінь стоїть», «Ой ти, соловейку», «Ой наступала та чорна хмара», «Ой ти, дубе кучерявий», «Ой у вишневому саду», «Ой

у полі вітер віє», «Ой чиє ж то жито, чий то покоси», «Ой коли б той вечір, та й повечоріло», «Ой гиля, гиля, гусоньки на став», «Ой там, на товчку», «Ой що ж то за шум учинився» та багато інших. У роботі з учнями можна присвятити окреме заняття для вигуку «ой», який допоможе пригадати-наспівати безліч пісень і записати їх до «Пісенного кошика» на зворотній стороні плаката.

Продовжимо аналіз «Пісенного кошика» по вертикалі, знаходячи відповідні слова та пригадуючи твори з ними. З лівої сторони «кошика», рухаючись рядами зверху вниз, зліва направо, прочитаємо 60 слів та вигуків: гой, там, мак, ставок, зеленее, метелик, котик, зоре, гай, воля, чичері, черешня, многії, літо, клен, рілля, бом, сон, чом, іюлі (староукр. «липень»), сік, сніп, пішло, ішло, дівча, за, баба, Україно, країно, очі, ночі, сало, ніч, чорноморець, море, чорно, тихі, Десна, весна, дія, надія, дуб, барвінок, вінок, через, резина, гиля, ого, вуса, сад, дана, серце, це, кум, тином, сія, я, хай, рот, лад.

На перше «гой» – вигук, притаманний для карпатських регіонів та, зокрема, часто вживаний у пастівництві, пригадається весільна «Ой гой, я, гой-я», перейнята від співацького гурту с. Рожнятів Івано-Франківської області. Знов мимоволі наспівується «бо я така гарна гей-гой» з репертуару незабутньої Р. Кириченко, де вигуки «гей» та «гой» доповнюють гру слово-співу. Слово «там» наспівується так: «Там, під Львівським замком», «Там, на горі, на Маківці», «Там, де Ятрань круто вється» і навіть сучасний рок гурту «ОЕ» «Там, тільки там, де нас нема», – слова пісень об'єднують нас у відродженні традиції україноспіву та синтезі виконавських стилів, які важливо вивчати зі школи.

Слова, які прочитаємо по вертикалі «Пісенного кошика», допоможуть пригадати пісні різних жанрів, наприклад: жартівливі – про черешню, під якою обіцяно «і ставок, і млинок, і вишневенький садок», про Марічку та «чичері», «в місяці юлі випала пороша», «колихала баба діда», «підкручу я чорнії вуса», «зосталися на ногах чулки та резинки»; величальні – «Зеленее жито» та «Многії літа»; патріотичні «За Україну, за її волю», «Моя Вкраїно, ти мій раю», «Ще

не вмерла України ні слава, ні воля...», «П'є моє коріння сік землі, «Чом, чом, земле моя»; дитяча небилиця «Метелики літають, на квіточки сідають»; чумацька «Було літо, та й стала зима»; естрадні хіти про «зелен клен» та «кленову баладу», кустова «уберемо куста у зельонії кльони», про те, що «надія є» і що «хай живе, хай живе надія»; історична про той час, коли «чорна рілля ізорана»; колискова про те, як «ходить сон коло вікон»; ліричні – «ішло дівча лучками», «ой, гиля, гусоньки на став», «чорноморець, матінко», «мов дівчина-краса зачарована тиха Десна»; веснянки «з колосочка жита бочка, а з снопочка – по відерця», «через наше сільце везли клен-деревце», «весна, що ти нам принесла»; щедрівка «ладо-ладо все на світі радо», коломийка «шіді-ріді – дана»; русальна «бо наше житечко в колосочку, а наші дівочки у віночку», купальські «ой пливи, вінок», «заплету віночок» тощо. Не варто забувати, що навіть прийменник «за» має величезний список пісень, які зачинає: «за нашим столом видно чуже село», «за нашою границею росте жито з пшеницею», «за байраком байрак» та багато інших. Про кохання нагадують «чорнії брови, карії очі», «чорні очка, як терен», «ой очі, очі, очі дівочі», «іще очі не дрімали, а вже сходить сонце», «ой маю я оченята», «хвиля з моря, вітер з поля, ох і довела любов до горя», «тихо-тихо Дунайко воду несе», «стоїть дуб зелений, гіллями колише», «за нею Іванко, як барвінок вється», «вишневий сад, зелений гай, калина біля хати», «море і вітер – це ти, це ти», «ой кум до куми залицявся», «якби не тиночки та не перелазя», «як я люблю тебе, хай розкажуть тобі вечори голубі» тощо.

Як бачимо з наведеного вище списку фрагментів українських пісень, тут зустрічаються народні календарно-обрядові (колядки, щедрівки, веснянки, русальні, кустові, купальські, обжинкові), весільні, козацькі, ліричні, колискові та інші жанри фольклору, а також класичні та естрадні твори. Тож паралельно можна уточнювати з учнями і жанри фольклору, і тематику та зміст пісень, проводити паралелі між народними і авторськими піснями, згадувати про виконавців і гурти тощо. У такій формі

навчання буде нагадувати невимушену гру-бесіду, інтерактивну розмову, яка стимулює зацікавленість до вивчення українських пісень.

Таким чином, у даній статті згадано понад 100 пісень з «кошика», без урахування колядок та щедрівок, в яких зустрічається слово «вечір». Загалом «Пісенний кошик» охоплює понад 500 пісень, оскільки на кожне із 130 слів, вміщених по вертикалі чи горизонталі, припадає від 1 до 10 пісень. На кожне слово ми знаходили пісню, а часто й співали по 3–5 пісень, пригадуючи з свого дитинства.

Саме на прохання вчителів мистецтва було роздруковано зображення «Пісенного кошика» та подаровано окремим закладам освіти: Криворівнянській загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів імені Михайла Грушевського на Івано-Франківщині та педагогічним університетам у містах Тернопіль, Кам'янець-Подільський та ін. Згодом цей плакат із зображенням «Пісенного кошика» та двох к'юар-кодів (посилань на відеоблог для навчання україноспіву) було розповсюджено по міжнародних українських школах та центрах української діаспори з метою просвітництва та залучення українців до вивчення своєї культури.

Варто нагадати про дотримання *принципів навчання мистецтва*: цілісності (спрямування процесу вивчення пісень на загальний та музичний розвиток учнів), культуровідповідності (змістове наповнення занять мистецтва з метою утвердження національних цінностей), індивідуалізації (підкреслення унікальності кожної творчої особистості, стимулювання до власного пошуку пісень), естетичної спрямованості (підбір репертуару, що відповідає віковим особливостям учнів та є художньо цінним), рефлексивності (формування світогляду та усвідомлення себе частиною нації, носієм народної пісенної культури) тощо [13, с. 42].

Форми, які пропонуються для апробації технології «Пісенний кошик»: урок мистецтва в школі, заняття гуртка ансамблевого співу, хор, індивідуальне заняття (мистецька школа, позашкільний заклад), а також відкритий урок-концерт для учнів та їхніх батьків,

лекція-бесіда, урок-казка, виховний захід та ін. Дидактичними матеріалами, що допомагають реалізовувати технологію, є плакат «Пісенний кошик», аудіо- та відео-, фотоматеріали, «листівки-крашанки» (як відзнаки за активність на занятті), квадратики к'юар-коди (посилання на відео для перегляду вдома), збірки народних пісень.

Під час реалізації авторської технології використовуються такі *методи і прийоми*: опитування, бесіди, показ наочності, перегляд відеоматеріалів, театралізація, вокальні вправи, розучування творів, приклад (демонстрування власним голосом пісеньних зразків), слухання музики, імпровізаційні співи. Важливим на цьому етапі є відзначення найактивніших учнів «листівкою-крашанкою», яка нагадує формою звичайне яйце та розфарбована певним кольором, як на плакаті «Пісенний кошик». У кінці уроку відбувається підрахунок, хто найбільше відгадав пісень із «кошика», – його ім'я та прізвище записується в книгу «Пісенний щоденник» як «хранителя» української пісенної культури. Як показує практика, зібрані листівки-крашанки впродовж року стимулюють учнів до продовження вивчення українських пісень. Завершенням навчального року може бути спільний захід для учнівського, педагогічного та батьківського колективів з метою презентації успіхів апробації «Пісенного кошика», виконання шкільною родиною улюблених пісень, почесне відзначення «хранителів» української пісні – найактивніших виконавців та потенційних носіїв культури україноспіву.

Заклучний етап використання технології передбачає: подальшу пошукову роботу учнів з вивчення пісенної спадщини свого народу; спільне домашнє виконання пісень з батьками; участь у концертах української пісні в закладах освіти та організація «співочих курсів» для родин з метою поглиблення своїх знань з рідної мови та культури, вокальних умінь; стимулювання до самостійного вивчення пісень за наданими вчителем записами чи відеоуроками з метою подальшої участі учнів у відеоблозі «Пісенний щоденник»; створення «Книги пісень свого роду», що починається з «Пісенного щоденника», який

вчитель творить з учнями під час уроків мистецтва; розробка методичних порад та посібника для вчителів мистецтва й викладачів україноспіву.

Висновки після адаптації технології «Пісенний кошик». Універсальність технології полягає в широкому спектрі її застосування: у різних режимах (очний, дистанційний, змішаний), у різних умовах навчання (клас, укриття – що актуалізує арт-терапевтичну роль україноспіву), у процесі різних форм навчання (уроки мистецтва, гуртки), в освітньому процесі роботи різних закладів (загальної середньої, позашкільної, початкової мистецької освіти).

Важливо відмітити, що застосування технології «Пісенний кошик» доцільне у фаховій підготовці майбутніх учителів мистецтва, яка передбачає концертно-виконавську та навчально-методичну практику. Так, формат «Пісенного кошика» може стати «родзинкою» організованого заходу, що не раз практикувалося нами під час концертів-іспитів вокального класу автора статті УДУ імені Михайла Драгоманова; це дозволяє створювати атмосферу живого спілкування з аудиторією, провести цікаву дискусію тощо. Наявна колективна творча взаємодія учасників: під час знаходження слова та підбору відповідної йому пісні учасники мають підтримку аудиторії, обговорення, емоційне спілкування на тему тієї чи іншої пісні тощо.

За чотири роки існування і апробації технології «Пісенний кошик» нами проведено десятки творчих зустрічей у різних закладах мистецької освіти. Як показала практика, залучення дітей і дорослих до технології сприяло тому, що учасники були заохочені й мотивовані продовжувати вивчати пісні після зустрічей з нами та ігор за технологією, в основі якої – повсякденний україноспів, притаманний нашому народу. Розширення і поглиблення знань учнів щодо національної пісенної спадщини сприяє пізнанню ними національних традицій та історії своєї держави.

Перспективою подальших наших пошуків є розробка й апробація мобільного додатку з вивчення культури україноспіву на основі «Пісенного кошика».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. К. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Завалко К. В. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти : [монографія] / К. В. Завалко. Черкаси : Черкаський ЦНП, 2013. 520 с.
3. Збірка українських дитячих пісень «Дитяча філармонія «Диво UA» з додатком CD / упор. Лоцман Р. О., К. : Друкарня «Рема-Прінт», 2018. 45 с.
4. Зязюн І. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. Світло. 1996, №1. С. 4–9.
5. Коротя-Ковальська В. П. Пісенний світ українознавства: збірник народних, календарно-обрядових та авторських пісень для дітей та дорослих / упорядник В. П. Коротя-Ковальська. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори–2006», 2011. 272 с.; іл.
6. Лоцман Р. О., Остапенко, Е. О. Саморозвиток майбутнього співака за методом «Пісенного щоденника». *Мистецтво та освіта*. 2022. № 4 (106). С. 50–56. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-4\(106\)-50-61](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-4(106)-50-61).
7. Лоцман Р. О. Писульки від мамульки: казки, пісні, вірші, смішнюльки. Кам'янець-Подільський : ФОП Буйницький О. А., 2023. 80с.
8. Лоцман Р. О. Таємниці україноспіву. Кам'янець-Подільський : ФОП Буйницький О. А., 2020. 88 с.
9. Мистецтво 5–9 класи: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / за ред. Л. Масол. 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/9-mistecztvo-5-9.docx>
10. Пилипчак М. Колядки і щедрівки. Експедиційні записи Марії Пилипчак / М. І. Пилипчак. Київ, 2017. 178 с.
11. Проворова Є. Методична підготовка майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу: теорія і практика: монографія / Євгенія Проворова. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. 340с.
12. Стеценко І. Б. Мистецтво : підруч. інтегр. курсу для 2 класу закл. заг. серед. освіти / І. Б. Стеценко, С. М. Садовенко. К. : Світич, 2024. 112с. : іл.
13. Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа Г. М. Падалки : Колективна монографія / під наук. ред.

А. В. Козир. Вид. 2-ге, доповн. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 402с.

14. Україноспів. Пісенний щоденник. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Youtube: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUMWXF3xNSl3YnnHdaNMhdR>

References:

1. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid.

2. Zavalko, K. V. (2013). *Pedahohichna innovatyka v teorii ta praktytsi muzychnoi osvity* [Pedagogical innovations in the theory and practice of music education]. Cherkasy: Cherkaskyi TsNP.

3. Lotsman, R. O. (2018). *Zbirka ukraïnskykh dytiachykh pisen "Dytiacha filarmoniiia "Dyvo UA" z dodatkom CD* [Collection of Ukrainian children's songs "Dyvo UA Children's Philharmonic" with CD attachment]. Kyiv: "Rema-Print".

4. Ziazun, I. (1996). *Osvitni tekhnolohii u vymirakh pedahohichnoi refleksii* [Educational technologies in the dimensions of pedagogical reflection]. Svitlo, 1, 4-9.

5. Korotia-Kovalska, V. P. (2011). *Pisennyi svit ukrainoznavstva: zbirnyk narodnykh, kalendarno-obriadovykh ta avtorskykh pisen dlia ditei ta doroslykh* [Song world of Ukrainian studies: A collection of folk, calendar-ritual and author's songs for children and adults]. Kamianets-Podilskyi: PP "Medobory-2006".

6. Lotsman, R. O., & Ostapenko, E. O. (2022). *Samorozvytok maibutnoho spivaka za metodom «pisennoho shchodennyka»* [Self-development of a future singer using the method of "song diary" in institutions of higher education]. *Mystetstvo ta osvita* [Art and Education], 4(106), 50–61. [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-4\(106\)-50-61](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-4(106)-50-61)

7. Lotsman, R. O. (2023). *Pysulky vid mamulky: kazky, pisni, virshi, smishniulky* [Notes from mommy: Fairy tales, songs, poems, jokes]. Kamianets-Podilskyi: FOP Buinytskyi.

8. Lotsman R. O. (2020). *Taiemnyi Ukrainospiv* [Secrets of Ukrainian singing]. Kamianets-Podilskyi: FOP Buinytskyi O.A.

9. Masol, L. (Ed.). (2017). *Mystetstvo 5-9 klasy: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Art 5-9 grades: Educational program for general educational institutions]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/>

[zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/9-mistecztvo-5-9.docx](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/9-mistecztvo-5-9.docx)

10. Pylypchak, M. (2017). *Koliadky i shchedrivky. Ekspedytyni zapysy Marii Pylypchak* [Christmas carols and gifts. Expedition records of Maria Pylypchak]. Kyiv.

11. Provorova, Ye. (2017). *Metodychna pidhotovka maibutnoho vchytelia muzyky na zasadakh prakseolohichnoho pidkhotu: teoriia i praktyka* [Methodological training of a future music teacher based on the praxeological approach: Theory and practice]. Sumy: Vydavnytstvo SumDPU im. A.S. Makarenka.

12. Stetsenko, I. B., & Sadovenko, S. M. (2024). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanooho kursu dlia 2 klasu 33CO* [Art: Textbook of the integrated course for the 2nd grade of institutions of general secondary education]. Kyiv: Svitych.

13. Kozyr, A. V. (Ed.). (2011). *Teoriia ta metodyka mystetskoi osvity* [Theory and methodology of art education]. (2nd ed.). Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova.

14. *Ukrainospiv. Pisennyi Shchodennyk* [Ukrainian Singing. Songs Dairy]. Retrieved from <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUMWXF3xNSl3YnnHdaNMhdR>

Ruslana Oleksandrivna Lotsman, associate professor of the Department of vocal performance at Mykhailo Drahomanov's Ukrainian State University, honored artist of Ukraine, Kyiv, Ukraine, rusyalotsman@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-8500-1402>

Pedagogical technology the «Song Basket» and it's using in teaching music art to students of art education

Ruslana Oleksandrivna Lotsman, Associate Professor of the Department of Vocal Performance of Dragomanov Ukrainian State University, Honored Artist of Ukraine, Kyiv, Ukraine, rusyalotsman@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-8500-1402>

Using the "Song Basket" technology in the art education of art student

The article presents the "Song Basket" technology, which can be used in students' art education in general secondary education institutions, extracurricular education, and primary art education. The pedagogical conditions for the implementation of this technology have been defined: fostering a daily singing habit, which is essential for

physical and mental health as well as for harmonizing relationships in the classroom and family; creating a friendly atmosphere in the classroom and decorating it in a national style (Ukrainian Svitlytsia); using visual aids (the "Song Basket" poster, collections of Ukrainian songs, audio albums by prominent representatives of Ukrainian singing); encouraging students to independently learn songs from recordings or video lessons provided by the teacher for subsequent participation in the "Song Diary" video blog; involving parents in jointly singing and listening to Ukrainian songs at home, thereby reviving the tradition of domestic Ukrainian singing.

The stages of the technology are described: introductory (motivating students to learn Ukrainian songs and familiarization with the technology), primary (working on learning Ukrainian songs), and final (prospective steps towards further revival of Ukrainian singing traditions). The implementation of the stages of the technology is illustrated through examples of work with students in institutions of general secondary education (in art lessons, in extracurricular clubs), in institutions of out-of-school education (hobby clubs), and institutions of primary art education (classes, clubs). Methods and techniques for working with students of the aforementioned educational institutions are provided, which contribute to developing students' vocal skills, associative thinking, and musical abilities.

It is concluded that the "Song Basket" technology plays a crucial role in increasing students' awareness of national song culture. Its implementation not only enhances the training of students in art faculties but also aids in the professional development of methodologists, art teachers, and vocal instructors. This technology is versatile and can be applied in pedagogical practice with students of various age groups, making it a valuable asset in the field of art education.

Keywords: *Ukrainian singing, "Song Basket" technology, students, institutions of general secondary education, institutions of out-of-school education, institutions of primary art education, song diary, national song culture.*

Стаття надійшла до редакції 16.05.2024 р.